

право на таку відмову встановлено договором або законом), то при невизнанні даного факту контрагентом не потрібно звертатися до суду з вимогою про розірвання договору та супутньою вимогою (повернення речі, відшкодування збитків тощо), оскільки договір уже є розірваним.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Спасибо-Фатєєва В. Г. (2013). *Цивільний кодекс України: Наук.-практ. коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців)* (Т.8.). Фактор.
2. Галянтич М.К. (2008). *Житлове право України: Навч. посіб.* Юрінком Інтер.
3. Міхно О. І. (2007). *Припинення договору за цивільним законодавством України* [Автореф. дис канд. юрид. наук, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Академії правових наук України].
4. Скоропис О.М. (2010). *Цивільно-правове регулювання ліквідації юридичних осіб* [Автореф. дис канд. юрид. наук, Акад. прав. наук України].
5. Сироїд І., Ткань, Р. (2022). Як працюють договори оренди в час воєнного стану. URL: <https://ain.ua/2022/05/29/yak-praczuuyut-dogovory-orendy-v-chas-voennogo-stanu/>

УДК 340.1

Удовика Л. Г.
*д.ю.н., професор, завідувач кафедри
історії і теорії держави та права,
Запорізький національний університет*

ПРАВОВІ СИСТЕМИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Глобальна безпекова нестабільність, поширення міжнародного тероризму, воєнних конфліктів, криза світового геополітичного устрою однополярного світу, в поєднанні з швидким наростанням екологічної кризи, дефіциту природних ресурсів, демографічним дисбалансом, зростанням ризиків для здоров'я, деформацією структур ринків, кризою глобального економічного управління, прискореним зростанням соціальної нерівності та глобальною культурною кризою відображають потужний і суперечливий процес глобалізації.

На Всесвітньому економічному форумі в Давосі 16-20 січня 2023 р. виокремлено чотири основні проблеми — вторгненні Росії в Україну, стрімке зростання інфляції, загроза світової рецесії та зміна клімату. Комплекс зазначених проблем охоплює також інші «глобальні виклики, як-от: економічні наслідки війни РФ проти України, висока інфляція та зростання вартості життя, побоювання рецесії і зниження глобального попиту, енергетична й продовольча кризи, проблеми із зовнішніми борговими

зобов'язаннями, зміна клімату, загострення геополітичної конкуренції, фрагментація ланцюгів постачання, протекціонізм тощо [1]. У зв'язку з цим, Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш зазначив: «Світ перебуває в «жалюгідному стані» через безліч «взаємопов'язаних» викликів, включаючи зміну клімату та війну Росії в Україні», — заявив глава ООН [2].

Глобальні виклики й загрози призводить до трансформації, а в ряді випадків – навіть руйнації економічних, правових, політичних, соціокультурних структур, пошуку та впровадження нових критеріїв і засобів стабілізації суспільного розвитку на національному, міждержавному й міжнародному рівнях. Глобалізаційні трансформації стирають кордони між внутрішньою та зовнішньою політикою держав, переформатовують зв'язки між підсистемами й елементами правових систем (міжнародних, міждержавних, національних), модифікують їх взаємодію і взаємозв'язки з іншими правовими системами (національними, міждержавними, міжнародною).

В умовах глобальних викликів і загроз особливої актуальності набувають питання взаємодії правових систем (національних, міждержавних, міжнародних). Цінність дослідження підсилює зіставлення правових систем, які мають спільні й відмінні риси, що відображають глобалізаційні трансформації. Обмежений обсяг роботи дозволяє зупинитися на питанні взаємодії національних правових систем, типологізованих за критерієм їх глобалізаційної трансформованості. Оскільки питання змісту комплексного критерію глобалізаційної трансформованості й типології правових систем за цим критерієм відображені автором у низці праць [3, с. 77-83; 4], у межах пропонованої роботи коротко їх уточнимо та визначимо основні моделі їх зв'язку з урахуванням сучасного досвіду функціонування правових систем.

На основі використання комплексного критерію глобалізованості правової системи можна типологізувати на такі типи, як: 1) глобалізовані; 2) фрагментарно глобалізовані; 3) глокалізовані; 4) локалізовані. До глобалізованого типу належать національні правові системи, які функціонують і розвиваються на основі істотного врахування в національному праві й законодавстві міжнародно-правових норм, при активній взаємодії національної правової системи з міжнародними органами й організаціями (правові системи скандинавських країн, правові системи ФРН, Австрії, Франції, Іспанії, Португалії, США, Канади та ін.) До фрагментарно глобалізованих правових систем належать національні правові системи, які перебувають у перехідному стані, оскільки, в їх розвитку простежується невизначеність чи суперечливість подальшого розвитку, наслідком чого може стати перехід до іншої якості правової системи (як до глобалізованої, так і до локалізованої), наприклад, правові системи пострадянських країн: Грузії, Молдови, України, Вірменії. До глокалізованих правових систем слід віднести національні правові системи, які функціонують і розвиваються на основі специфічного поєднання глобальних і локальних економічних, правових, політичних, культурних, моральних факторів, що знаходить своє відображення у всіх підсистемах і елементах правової системи, системі права й законодавства, правовій культурі, правовій політиці (правові системи латиноамериканських країн – Бразилії, Мексики, Чилі, Аргентини, Колумбії,

Панами та ін., традиційної сім'ї Монголії, Китаю, Малайзії, Індії, правова система Казахстану). До локалізованих правових систем належать національні правові системи, які функціонують і розвиваються у зворотному, протилежному глобалізації напрямі, зберігаючи, а в ряді випадків культивуючи традиційні елементи й зв'язки (правові системи Північної Кореї, РФ, Ірану, Узбекистану, Туркменістану, Таджикистану та ін.)

Співіснування зазначених типів правових систем відображає дихотомічні й різноспрямовані вектори правового розвитку національних правових систем у сучасному світі та, водночас, дозволяє уявити суперечливу динаміку глобального правового розвитку, де глобальні кризи міжнародно-правового, економічного, фінансового, політичного, культурного характеру переростають у кризи національних держав, соціальних спільнот, людей. У свою чергу, воєнні конфлікти, дефіцит природних ресурсів, деформація структур ринків національних держав спричиняють порушення глобальної безпеки, кризи світового геополітичного устрою.

Сучасний досвід переконливо свідчить, що між різними типами правових систем здійснюється як взаємодія, так і певне протистояння різного характеру і з різними наслідками. Так між глобалізованими, з одного боку, та локалізованими й глокалізованими правовими системами, з іншого боку, зіткнення й протистояння можуть бути спричинені відмінними правовими ідеологіями; сакральними, релігійними, авторитарними, традиційними цінностями, своєрідно відображеними в праві, та західними, європейськими правовими цінностями й нормами. Причому між глобалізованими й локалізованими правовими системами це зіткнення може набувати ускладненого характеру. Саме таким є повномасштабне вторгнення РФ на територію України. Слід зауважити, що новий етап українсько-російської війни, який розпочався 24 лютого 2022 р. відображає багатогранність, амбівалентність, різнорівневість, нелінійність, диференційованість процесу глобалізації, у ряді випадків синкретичну єдність політичних, економічних, правових, культурних складників. Крім того, поряд із глобалізацією, розгортаються й інші різновекторні й дихотомічні процеси – регіоналізація, глокалізація та локалізація, які різною мірою і в різних проявах утілюються в національних правових системах. Відображенням цих різновекторних і дихотомічних процесів став зокрема брегзит, внаслідок якого Велика Британія вийшла з ЄС, а її правова система від глобалізованого перейшла до глокалізованого типу. Водночас, оскільки правова система Великої Британії зберігає основні складники критерію глобалізаційної трансформованості, насамперед, щодо захисту основних прав людини, обмеження повноважень інститутів влади, відсутності корупції, порядку й безпеки, прозорості інститутів влади, дотримання законів, її взаємодія з правовими системами відбувається у межах норм міжнародного права.

У межах локалізованих національних правових систем протистояння може відбуватись між «поміrkованими» та «фундаменталістськими» системами. Між глокалізованими правовими системами суперечності можуть виникати на підґрунті відмінних чи своєрідних шляхів і засобів адаптації національних правових систем до глобальних тенденцій суспільно-правового розвитку. Протиріччя, що здатні виникати між глобалізованими правовими

системами, можуть спричинятись різним баченням шляхів і засобів забезпечення подальшого правового розвитку, відкритістю й прозорістю правової політики й урядової діяльності, співставленням та ієрархією ресурсів (природних, інформаційних), співвідношенням ролі й значення військових сил та інших засобів переконання в реалізації політики. Протиріччя, що виникають між національними правовими системами у межах одного типу, носять менш загрозливий і руйнівний характер, ніж протиріччя, що виникають між національними правовими системами, які належать до різних типів. Водночас зазначене твердження є певною мірою умовним, оскільки в разі виникнення протиріч між правовими системами одного типу (насамперед, правовими системами найбільш потужних держав), вони здатні створити загрозу не лише їм самим, а й іншим країнам та їхнім правовим системам. І хоча ймовірність такого зіткнення не надто висока, вона все ж таки є.

Сучасний досвід правового розвитку свідчить, що глобальний світ швидко ускладнюється, а нові виклики, які постають між правовими системами різних типів, взаємозв'язані й створюють глобальні мультиплікативні негативні ефекти. Багато викликів, які раніше могли розв'язуватись у межах національних кордонів, національного правового регулювання чи між правовими системами одного типу, сьогодні вимагають широкомасштабних і добре скоординованих спільних кроків у протидії цим викликам, які стають все більш загрозливими не лише для окремих держав, а й для міжнародної безпеки. Розв'язання найбільш загрозливих проблем полягає у створенні такої міжнародної правової системи, яка б відповідала сучасним глобальним викликам і загрозам, була б побудована саме суверенними державами для забезпечення національної й глобальної безпеки. Для розв'язання зазначеної проблеми насамперед необхідна подальша розробка системи міжнародного права в напрямку його ефективного узгодження з концепцією державного суверенітету, істотне реформування низки міжнародних інститутів, насамперед, ООН, ОБСЄ, НАТО та інших. Цей шлях є складним, тривалим, але вкрай необхідний.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Широкий Г., Юлдашев Р. Всесвітній економічний форум : торговельний та інвестиційний виміри. Національний Інститут стратегічних досліджень. Центр зовнішньополітичних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-02/davos_2023_pdf.pdf.
2. Всесвітній економічний форум, що відбувся у Давосі 2023: підсумки. URL : <https://www.savednipro.org/vsesvitnij-ekonomichnij-forum-u-davosi-2023-pidsumki>.
3. Удовика Л.Г. Глобалізація як критерій типології національних правових систем. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* Одеса: Юридична література, 2014. С. 77-83.
4. Див.: Удовика Л.Г. Правова система України: глобалізаційні трансформації. Запоріжжя : КСК-Альянс, 2014. 320 с.